

TURİZMDE BALAYI DÖNEMİ NE ZAMAN BİTTİ? (*)

Dr.Mehmet ÖZDEMİR

Anatolia Dergisinin Eylül-Ekim 1991 sayısında çok önemli bir konuda verilen bildirinin özeti yer alıyordu. Bildiride, 1982 yılında çıkarılan 2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu ve bu kanuna bağlı olarak uygulamaya konulan teşviklerin turizmde gerçek bir patlama yarattığı, bununla birlikte günümüzde yaşadığımız pek çok sorunun temelinde de yine 2634 sayılı kanun ile getirilen, bir bölümü yanlış ve plansız teşvik politikalarının bulunduğu belirtiliyordu.

Aynı dergide bundan iki yıl kadar önce yaptığımız bir söyleşide, aynı konulara kısmen biz de değinmiştik. Çeşitli yazı ve demeçlerimizde, "Türk turizmi intihar ediyor" diyecek kadar da meselenin üzerine gitmiştik. (Milliyet: 23 Şubat 1990)

Turizmimizin gündeminde bugün daha değişik ve çarpıcı, önemli bir madde var: Körfez olayı. Ağustos 1990 başından beri bu olay diğer tartışmalar, gündemden çıkardı. Elbetteki

"Körfez olayı" turizmimizi olumsuz olarak etkilemiştir. Bunu biz de belirttik. Ancak turizmimizdeki tüm olumsuzlukları bu olaya bağlarsak büyük bir yanlışlığa düşeriz.

Körfez olayından önce turizmimizin içerisinde bulunduğu durum nasıldı?

Gerçekten yatak kapasitesinde ve nitelikli tesis sayısında 1983 yılından itibaren gözlediğimiz hızlı artış, öğündüğümüz olumlu yönlerinin yanı sıra beraberinde birtakım sorunları da getirdi. Hızlı yapılaşmanın yanı sıra, maalesef turizm politikamızın tesbit edilmemiş olması, bir zamanlar Turizm ve Tanıtma Bakanlığı eski müsteşarı Mukadder Sezgin zamanında başlatılmış makro turizm planlamasının daha sonra durdurulması, meseleyi bir körler döğüşü haline sokmuştur.

Turizmden ne kadar umutlu olursak olalım, konuyla yalnızca kâr gayesi ile yaklaştığımız takdirde, önümüze çıkan sorunlara geçici tedbirlerle çözümler getirmemiz mümkün değildir.

Bir noktayı tespit etmemiz

gerekir. Turizmde 1990 ve 1991 yıllarında yaşadığımız durum, "Körfez olayı", bize bazı gerçekleri unutturmamalıdır. Onun için ben bu yazımda biraz geriye, Körfez olayı öncesine, 1989 yılı sonlarına dönmek istiyorum.

TÜRSAB eski başkanlarından Bahattin Yücel, şöyle diyor. "Sürekli olarak söylediğimiz bir konuyu burada tekrarlamakta yarar görüyoruz. Aynı gemide, aynı yöne doğru yol alan kuruluşlar. Gemi batarsa taraflardan sadece birinin kurtuluş şansı yoktur." (TÜRSAB Dergi : Ağustos, 1986).

Sayın Yücel'in kastetmiş olduğu, özellikle otelci-acenteci çekişmesidir. Yine TÜRSAB eski başkanlarından Ferit Ekipmen'in 4 ve 10 Ekim 1989 tarihlerinde gazetelere intikal eden demeçlerinde de önemli uyarılar var: "1989 yılında çalan tehlike çanları, 1990'da S.O.S.'e dönüşecek... 1989 da çalmaya başlayan çanlar asıl 1990 ve sonrasında tehlikelerine işaret etmektedir. 1990 treni kaçmak üzeredir... 1990 yılının daha kötü

(*) Bu yazı, Dünya Gazetesi'nin 3 Mart 1992 tarihli sayısında yayınlanmış olup, yazarının izniyle tekrar yayınlanmaktadır.

geçmemesi için, bu günden tedbir almak lazımdır... 1990, Türkiye'de otel satma yılı olmaktadır..."

Sorun nereden kaynaklanıyordu? Yatak kapasitesinde meydana gelen hızlı artış, gelen turist sayısına aynı nisbette yansımamıştı. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın sonunda ulaşılması gereken rakamın neredeyse iki misli, plan döneminin üçüncü yılında aşılmıştı. Ya bu planları basiretsizliklerden dolayı sorgulamak gerekiyordu veya bu işte başka bir iş vardı...

TÜRSAB eski Genel Sekreterlerinden Caner Şaka, Kasım 1986 tarihli birlik yayın organında şöyle yazıyordu: "gerçekten de yatırımlar hızlandı. Ama nerele... GAP dışında hiçbir planlama olmadığı için, turizmle yakından uzaktan ilgisi olmayan, yalnızca bakanlığın dövizli fiyat uygulamasının çok kârlı olduğunu gören yeni yatırımcılar istedikleri yerlere yatırım yaptılar. Belli bölgelerde otel sayısı ihtiyacın üzerinde artarken (üstelik bunların en az üç yıldız savında oteldi.) fiyatlar da büyük oranda düştü... Denilebilir ki, seyahat acentelerinin buna itirazı olması gerekir. Hayır... Var... Var, çünkü bu beton yığınları, dövizden sağlayacağı kârlılığı sağlayamadığı için, ya hizmet düzeyini düşürdü, ya da zaten çok az olan eğitilmiş personele istediği parayı ödeyemediği için personel açığını kırsal kesimden sağlamaya yöneldi, yöneliyor. Bu ise seyahat acentelerini doğrudan etkileyen bir husustu." (TÜRSAB: Kasım 1986).

Bildiğimiz gibi, 12 Eylül'den sonra turizm sektörü Türkiye'nin iktisadi gündeminin ön sıralarına çıktı. Özellikle de ANAP

iktidarı dönemlerinde turizm sektörüne büyük teşvikler ve kaynaklar sağlandı. Öyle ki, turizm yatırımcılığını özendirmek için ne varsa yapıldı. Ülkenin en güzel yerlerinde, Antalya Akdeniz şeridinde araziler tahsise açıldı. Büyük yatırım destekleri verildi. Turizm Bankası kredi musluklarını açtı. Müteşebbüse düşen artık bir an evvel tesisini bitirip, parayı kamyonla taşımaya başlamaktı...

Bu arada olayın bir yönü gözden kaçtı. Turizm Bankası 1985 sonundan itibaren "Japon Yeni" kredisi kullanılmaya başladı. Bundan ürken yatırımcılara da "ürkülecek bir şey yok. Dövizle kazanacaksınız, borcunuzu dövizle ödeyecekiniz" denildi. Savunma tutarlıydı. Yatırımcılar bir an evvel fizibilitelerini yaptırma telaşına düşerler. Kurulacak tesisler 5 yıldızla, 3 yıldız arasında değişen oteller, 1. sınıf tatil köy-leriydi. Örnekleri Türkiye'de pek yoktu. Başlanıldı yatak başına 150 dolara, 200 marklara göre fizibiliteler yapılmaya. Daha sonra, bu tesisler iş-letmeye açılınca 20 marka müşteri bulunduğu zamanda, kıya-met koptu.

Talebi düşünmeden arzı arttırdığımız, pazarlamayı bilmediğimiz söylenmeye başlandı. Hemen arkasından da, pazarlama için de yeni imkânlar ve teşvikler istenildi, ancak yeni pazarlar aranırken, elimizdeki pazarı kaybetme tehlikesiyle de karşı karşıya kaldık. Bu durumun en büyük nedeni, yıldızları ile servis kaliteleri çelişen yeni tesislerimizdi. Bu tesisler, açılışlarında çok büyük ücretlerle sektörden değerli elemanları transfer ediyorlar, bir müddet geçince de panik neticesinde uyguladıkları ucuz satış politikaları ve düşünce yapılarından dolayı bunlara verdik-

leri parayı fazla görüp işlerine son veriyorlardı. Sonra da al-bapla, akrabayla turizm işletmeciliği yapmaya çalışıyorlardı.

O zaman ne oldu? Bildiğimiz gibi propagandanın en etkili şekli yüzyüze yapılan propaganda olduğu mesajını vermeyen propagandadır. Aynı zamanda her toplumda kanaatleri teşekkül ettiren "Kanaat Grupları"dır. Türkiye'yi ziyaret etmiş turistler, ülkelerindeki turizm misyonerlerimizdir. Türkiye hakkında ülkelerinde kanaat oluşturacak "kanaat önderleri" işte bunlardır. Bunların ülkemi hakkında olumlu propagandaları, bizim yapacağımız her türlü örgün propaganda faaliyetlerinden çok daha etkilidir. "Bir turist, bin turist getirir" demek, işte budur. Bu turistler, personel açığını kırsal kesim delikanlılarından sağ-layan tesislere, yıldızı ne olursa olsun gelmezler.

İnsan gücü ve yetişmiş turizm elemanı konusunda sektörümüz büyük çelişki içindedir. Bir taraftan oteller ve acenteler birbirinden eleman çalmakta, diğer taraftan adam atılmaktadır. Yaklaşık yirmibin turizm işçisinin çalıştığı Antalya yöresinde, bunun onyedibininden fazlası sezonluktur. Sendikalı işçi sayısı ise, toplam rakamın dörtte birini dahi bulmamaktadır. Yetişmiş personelin başka sektörlerle kayma tehlikesi her zaman vardır. Son zamanlarda turizm sektörüne özellikle sosyo-ekonomik seviyeleri yüksek ailelerin çocuklarının rağbet gösterdiklerini görmekteyiz. Bu sektör için sevindiricidir. Bu gençler beklentilerini rasyonelize edebildikleri takdirde, daha az yoğun bir eğitim ve deneyimle önemli seviyelere ulaşabilmektedirler. Turizm sektörü çalı-

şanlarını, turizm işinden soğursak, insan kaynağımıza en büyük darbeyi vurmuş oluruz. Çöken bina yeniden yapılır, işhanına dönüştürülmeye başlanan "turistik tesisler" in yerine daha kalıcı olanlar inşaa edilir. İnsan dediğimiz mahlûkun yetişmesi ise, öyle kolay olmamaktadır.

Dileğimiz, bir taraftan kaliteli personel açığı içerisinde kıvranırken, diğer yanda yetişmiş ama küskün bir turizm personeli ordusunun meydana getirilmemesidir.

Turizm, gelirlerinin yayılma özelliği açısından en önemli sektördür. Turizm gelirleri büyük bir hızla nüfusu bir baştan ötekine kat ederek, tüm toplumun bu ekonomik yararı paylaşmasını sağlar. Ancak bu demek değildir ki, esas turizm gelirlerinin bu yayılma özelliği dolayısıyla önemli kazanç kaynağı olan tali unsurlar plana çıksın! Bazı konaklama işletmelerimiz ve bazı acentelerimiz esas işlerini bırakıp, halıcılık, dericilik, kuyumculuk, gazinoculuk... gibi yan işleri ön plana çıkar-

tırlarsa, esas işlerini de kaybederler. Kısa dönemde elde edilen büyük kârlar, uzun vadede ülkemiz turizmi için telafisi mümkün olmayan büyük zararlara yol açacaktır.

Bu yazıda üzerinde kısaca durduğumuz, "Körfez olayı"ndan önce de, bugün de var olan durumlardır. Turizmimizle Körfez Krizi ve Körfez Savaşı nedeniyle bir müddet gündemden uzak kalmış konulardır. Ancak 1992 yılında turizmimizde gündem maddelerimizi bunlar ve diğer bahsedemediklerimiz oluşturacaktır. Hem de nasıl!...

Türk turizmde en az son beş yıldır, acentelerin ağırlığı hissediliyordu. Oteller acentelere mahkûm bir görüntü içerisindeydiler. Benim gözlemlerime göre, 1992 yılında bu durum tersine dönecektir. İbreler 1992 yılının otelcilerin senesi olacağını gösteriyor. Eğer otelcilerimiz bu durumdan ilkel bir çıkarıcılıkla yararlanmaya kalkar; her yıl altın yumurtlayacak tavuğu haris bir aç gözlülükle kesmeye kalkışır, yani geçmiş yılların zararlarını bir mevsimde çıkart-

maya çalışırlarsa; kendileri de zarar ederler, Türk turizmde de büyük zararları dokunur. Çünkü, yazımızın başında özellikle bahsetmiş olduğumuz sayın Yücel'in sözlerini bir cümleyle tamamlamak gerekir. Aynı gemide, aynı yöne doğru yol alan kuruluşlarız. Gemi batarsa taraflardan sadece birinin kurtuluş şansı yoktur. Bu gemi Türkiye'nin milli turizm sektörüdür.

Şimdi gelelim yazımıza başladığımızda sorduğumuz, soruların cevabına. Yukarıda sözü edilen bildiriye, "Türkiye turizmde 1983-1989 yılları arasındaki dönem balayı dönemi idi, ama bu dönem artık bitti" deniyordu.

Ben anılan dönemin Türk turizmi için balayı olup olmadığını tartışabilirim. Ancak devletçe turizme bu kadar teşvik verilmiş ve kaynak ayrılmış bir dönemin, bazı kişiler için "balayı dönemi" olduğu kesindir.

Tabii, evlilikte önemli olan balayı değil, beraberliğin sağlıklı bir şekilde ömür boyu sürdürülmesidir.